

A könyvtárközi és másolatszolgáltatás már hosszú ideje szerves része az NDL szolgáltatásainak. A xerográfia fejlődése következtében növekedett a fénymásolatok iránti tengerentúli kereslet. 1970-ben az NDL-hez 1680 külföldi kérés érkezett, ezekből 1048-at (62%) teljesített. 1980-ban összesen 4370 kérés érkezett, amelyből 3854-et (88%) elégitettek ki.

1970–1980 között háromszorosára nőtt az NDL-hez érkezett külföldi kérések száma. A kérések 35 országból érkeztek, számukat tekintve 1979-ben India vezetett, őt követte sorrendben az NDK, az USA és Magyarország. 1980-ban az NDK helyet cserélt Indiával és Korea került Magyarország után az 5. helyre.

Az elmúlt öt évben a kéréseknek átlagosan mintegy 90%-át teljesítették. A tudomány és a technika volt a legkeresettebb téma (a kéréseknek mintegy 60%-a), ezt követte 14%-kal az orvostudomány, majd 16%-kal a humán tudományok.

A kérések többsége folyóiratcikk-másolatokra vonatkozott. A fénymásolási szolgáltatást a könyvtári személyzet ellenőrzi, a szerzői jogi törvényeket figyelembe véve. A fénymásolatok elkészítése, továbbítása és a fizetés intézése egy vállalattal kötött szerződés alapján történik; a vállalat alkalmazottai és a gépek a könyvtárban nyertek elhelyezést.

Éles ellentétben a fénymásolatok számával, a külföldi intézményeknek kölcsönzött könyvek száma minimális: 1980-ban 122, többségét a Szovjetunióból kérték. (Az NDL által kölcsönzött könyvek száma 1979-ben 10 246, három-négyszer több a 10 évvel korábbinál.)

A könyvkölcsönzés az IFLA nemzetközi kölcsönzésre vonatkozó irányelvei alapján történik. A fénymásolási szolgáltatásokkal kapcsolatosan két probléma merült fel. Az egyik a kérések késedelmes teljesítése, amit a késedelmet okozó tényezők felderítésével, illetve kiküszöbölésével kívánunk mielőbb felszámolni. A másik problémát az az ellentmondás jelenti, hogy míg a könyvtárnak feladata a könyvtári források megőrzése, ezeket fénymásolatok formájában rendelkezésre bocsátja távoli felhasználóknak, elkerülhetetlenül fokozva ezzel a papír elhasználódását.

Japán Orvosi Könyvtári Társaság

A Japán Orvosi Könyvtári Társaság (Japan Medical Library Association, JMLA) 98 orvosi könyvtárat fog össze. 1927-ben alapították, s még az évben javasolták a tagkönyvtárak közötti könyvtárközi kölcsönzés megindítását.

Az utóbbi években, visszatükrözve Japán előrehaladását az orvostudományokban, jelentősen nőtt a kölcsönzések és másolatszolgáltatások száma.

A tengerentúlról érkező, fénymásolásra vonatkozó kéréseket nem a JMLA-hoz, hanem az egyedi könyvtá-

rakhoz kell megküldeni. A szervezet központi hivatala azonban maga is foglalkozik fénymásolási kérésekkel, melyek a tagkönyvtáraktól érkeznek, s ahonnan sok másolat végül is külföldre kerül.

Ami a JMLA által külföldre küldött könyvtárközi kölcsönzési igényeket illeti, 1979-ben 91 könyvtárhoz 7773 kérést továbbítottak. A két fő szolgáltató a British Library Kölcsönzési Részlege és az USA Országos Orvosi Könyvtára volt.

Japán Műszaki–Tudományos Információs Központ

A széles körben JICST-ként (Japan Information Center of Science and Technology) ismert Japán Műszaki Tudományos Információs Központot 1957-ben alapították. Bár elsődleges feladata a hazai vagy külföldi folyóiratcikkek, konferencia-anyagok, kutatási jelentések referálása, az általa feldolgozott dokumentumokról egyre gyakrabban szolgáltat fénymásolatot. Legújabbán a JICST adatbázisához kifejlesztett online információkereső rendszer segítségével a felhasználó online összeköttetés útján továbbíthatja kérését.

A fénymásolatok iránti külföldi kérések száma erőteljesen növekszik: 1977-ben 3500, 1979-ben 4089. A kérések főként a japán irodalomra vonatkoznak. A főbb felhasználók sorrendben: Korea, USA, Brazília, Spanyolország, NSZK.

A fénymásolási díjak sokkal magasabbak az NDL díjainál. A postai költséggel együtt a minimum térítés az első 10 oldalért 8 USA dollár.

A JICST főleg az Egyesült Királyságból és az USA-ból kér fénymásolatokat, 1979-ben összesen 4227 tételt.

/OKAMURA, K.: Major interlending centres in Japan = Interlending Review, 10. köt. 1. sz. 1982. p. 20–21./

(Fazekas Zsuzsa)

Az olasz könyvtárak könyvtárközi kölcsönzésének és bibliográfiai információs szolgáltatásainak áttekintése

Az olasz könyvtárak hazai és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési gyakorlatát és bibliográfiai szolgáltatásait az Istituto Centrale per il Catalogo Unico vizsgálta információgyűjtési céllal, illetve a szolgáltatások átszervezése érdekében. Az adatok az 1978-as évre vonatkoznak.

Az adatgyűjtés keretében valamennyi állami könyvtárhoz és kötelezpéldány-gyűjteménnyel rendelkező köz-

művelődési könyvtárhoz kérdőívet juttattak el. A felmérés 11 apátsági könyvtárat is érintett, amelyek kiemelkedő értékű gyűjteményekkel rendelkeznek, s mint ilyenek, „nemzeti emlékműnek” minősülnek.

A kiválasztott könyvtárak a jelenlegi olaszországi helyzet reprezentatív képét adják. Válasz a felmérésre kijelölt könyvtárak 60%-ától érkezett.

A könyvtárközi kölcsönzésből való kizárás feltételei

Az állami közművelődési könyvtárakra vonatkozó törvény alapján általában nem bocsáthatók rendelkezésre könyvtárközi kölcsönzés keretében az alábbiak: kéziratok vagy különösen értékes nyomtatványok, ajándékok (melyeket az adományozó ezzel a feltétellel adományozott), enciklopédiák, szótárak, általában minden fontos referenz-munka, iskolai, egyetemi jegyzetek, sorozati kiadványok egyetlen példányai, azaz a felsoroltak eredeti példányai.

- A vizsgált könyvtárak fele további korlátokat is állít: a megjelenés idejére vonatkozó korlátozásokat (általában az 1900 előttiekre) alkalmazott az állami és közművelődési könyvtárak egyharmada, az összes könyvtárak kétharmada;
- a könyvtárak 8%-a nem kölcsönöz nyomtatásban már nem megjelenő tételeket;
- helyi érdeklődésre számot tartó tételeket, melyekből csak 1 példány van, a könyvtárak 10,5%-a nem kölcsönöz;
- a könyvtárak 3%-a nem kölcsönöz olyan tételeket, amelyekből csak 1 példány van a könyvtárban;
- a könyvtárak 13%-a a könyveket kizárja a könyvtárközi kölcsönzésből.

A könyvtárak 95%-a nyújtott alternatív dokumentumot, ha a kívánt tétel nem volt kölcsönözhető. A könyvtárak 95%-a fénymásolatot, 62%-a mikrofilmet szolgáltatott, 48%-a más könyvtárhoz irányította a kérést.

Országos és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtáraknak mindössze kétharmada adott részletes választ azokra a kérdésekre, amelyek az 1978. évi országos és nemzetközi kölcsönzési igények számadatára, illetve a teljesítésre vonatkoztak.

Az állami könyvtárakban a felhasználók az összes kölcsönzés 6%-át könyvtárközi kölcsönzés keretében (más olasz könyvtárakból), 4%-át külföldi könyvtárakból kapták. A közművelődési könyvtárak esetében ez a két adat: 2,5%, illetve 0,1%.

Keresett kiadványtípusok

A kérések főleg monográfiákra vonatkoztak. A folyóiratokra és újságokra vonatkozó kéréseket fénymásolatok vagy mikrofilmek formájában teljesítették.

Az állami könyvtárakban a legkeresettebb tárgykörök sorrendje: humán tudományok, elméleti- és alkalmazott tudományok, jog- és gazdaságtudomány, társadalomtudomány. A közművelődési könyvtárakban a kért kiadványok főleg helyi vonatkozású történelmi és irodalmi művek voltak.

Leőhelymeghatározás bibliográfiai eszközökkel

A könyvtárak 95%-a bibliográfiai eszközökkel (bibliográfiai jegyzékek, különféle nyomtatott katalógusok stb.) határozza meg a saját állományában nem szereplő tételek leőhelyét. Mindössze 3%-uk használja az Istituto Centrale per il Catalogo Unico által fenntartott kurrens központi katalógusokat.

Teljesítési idő

- A vizsgált könyvtárak 88%-a két héten belül eleget tesz a könyvtárközi kölcsönzési kéréseknek.

Javaslatok a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások ésszerűsítésére

- A kérdőíven erre vonatkozóan két javaslat szerepelt:
1. Valamennyi kérést továbbítani kell az Istituto Centrale per il Catalogo Unico-hoz.
 2. A kurrens központi katalógusokat mikrofilmlapra kell venni és a könyvtárak számára értékesíteni.
- A válaszok 51%-a az első, 45%-a a második megoldást javasolta, 3%-uk a kettő együttes alkalmazását, végül 1%-a a jelenlegi gyakorlat fenntartását kívánja.

Ésszerűsítések

Az összegyűjtött adatok két fontos tényre világítottak rá:

az állami könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzési igények 48%-át, a nemzetközi kölcsönzési igények 79%-át nem tudták teljesíteni;

a központi katalógusokat alig használják.

A statisztikai felmérés azt támasztja alá, hogy a decentralizált rendszerek nem hatékonyak, lassúak és drágák. Az IFLA könyvtárközi kölcsönzési irányelvei országos központok felállítását javasolják, a következő főbb feladatokkal:

a könyvtárközi kölcsönzési igények fogadása, körözése,

központi katalógusok szerkesztése és rendelkezésre bocsátása,

könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos információk szolgáltatása,

a könyvtárközi kölcsönzés tervezése, fejlesztése, naprakész adatok közlése a könyvtárközi kölcsönzésről.

Fontos, hogy – a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének programjával összhangban – minden ország tegye hozzáférhetővé régebbi és kurrens hazai kiadványait kölcsönzés útján, vagy fénymásolat formájában.

Olaszországban jelenleg nincs olyan koordináló testület, amely a könyvtárközi kölcsönzés szabványosítását, ésszerűsítését meg tudná oldani. A római Országos Központi Könyvtár országos központ szerepét jelenleg csak a British Library Kölcsönzési Részlegével való kapcsolata jelzi. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést az érintett könyvtárak közvetlenül egymás között intézik, így gyakorlatilag lehetetlen ellenőrizni, hogy milyen mértékig tesznek eleget a hazai és nemzetközi igényeknek.

A nemzetközi kölcsönzés fent említett irányelvei a központi katalógusokat és a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést szolgáltatásoknak tekintik, amelyeket *egyetlen nemzeti központnak kell ellátnia*. Ezért fontos a központi katalógusok kérdésének, valamint a dokumentumok gyors áramlását biztosító fejlesztési megoldásoknak és eszközöknek a gondos vizsgálata.

A brit mintára történő központosított szolgáltatási típus jelenleg Olaszországban nem valósítható meg. Az Istituto Centrale per il Catalogo Unico referenz-központként szolgálhat az állami könyvtárakban lévő könyv- és folyóiratállomány leőhelyét illetően. A külföldi kurrens publikációk leőhelyének meghatározása különösen nehéz, mert a *Bollettino delle Opere Moderne Straniere* (Kurrens Külföldi Kiadványok Híradója) nem naprakész, s bár az Istituto Centrale per il Catalogo Unico-nak van cédulakatalógusa kurrens külföldi publikációkról, ez csak az állami könyvtárakban lévő kiadványokat tartalmazza.

A dolgok jelenlegi állása szerint egy hatékony kölcsönzési rendszernek a regionális katalógusokat is fel kell használnia. Biztosítani kell, hogy a rájuk történő hivatkozás könnyebb és gyorsabb legyen. A könyvtárközi kölcsönzés átszervezését sürgős ügyként kell kezelni, s az olasz kormányának meg kell tennie a szükséges intézkedést a dokumentumok hazai hozzáférhetősége és a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés problémáinak megoldása érdekében.

/MURIANNI, S.: A survey of interlibrary loan and bibliographic information services in Italian libraries = Interlending Review, 10. köt. 1. sz. 1982. p. 22–24./

(Fazekas Zsuzsa)

A lengyel szakirodalmi tájékoztatás és az új gazdasági és irányítási körülmények

A lengyel informatikai szaksajtó változatos hangvételű kíséri az ország fokozatos konszolidálódását. Egyik jellemző szövege, hogy a tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatás balsikereit *szívesen kapcsolja a felső vezetés hibáihoz*. „Azt, hogy az utóbbi években hazánkban – olvassuk forrásaink egyikében [1] – a tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatás elégtelenül fejlődött, illetve hogy célszerűtlen volt a hasznosítása, mindenekelőtt a megfelelő információs felderítés nélküli, az általános műszaki gondolat importját (licencia, know-how) preferáló, megfellebbezhetetlen döntési gyakorlat okozta.” Lényegében ugyanezt a szemléletet tükrözi a Centrum INTE és az Instytut INTE 1981-ben készített helyzetfelmérő jelentése is, amikor kimondja:

„A tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatási hálózat kevésbé hatásos működésének okai összetettek, és nem lehet őket elvonatkoztatni az ország általános helyzetétől. A tájékoztatásban az évek hosszú során az okok és az okozatok sajátos ördögi köre alakult ki, amelynek kezdetén a következők álltak:

- az információhasznosítás motivációjának a hiánya (felhasználók);
 - az információszolgáltatás helyének alábecsülése a tudományos–műszaki haladáson belül (döntéshozók);
 - a hálózat működési feltételeinek (munkatársak, állomány, berendezések, elhelyezés) elégtelen biztosítása;
 - az információs szolgáltatások alacsony színvonala (kismértékű komplexitás, rossz minőség, késés a szétszórásban);
 - az információk hasznosításának alacsony hatásfoka.”
- Más cikkekben [pl. 3] *önkritikus megállapítások* vizik a prímet. Ezek főként azt kifogásolják, hogy korábban „szervezetesdi” folyt („A tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatással kapcsolatos jogszabályok főként szervezeti kérdésekre irányulnak”), és még ma is „hiányzik a tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatás működtetésének a jelenlegi feltételekhez szabott és módosított koncepciója”.

Szinte valamennyi cikk és közlemény közös szövege a tájékoztatás jövőjéért való aggodalom. „A tudományos–műszaki–gazdasági tájékoztatás nem penicillin, amely azonnal gyógyít, hanem vitamin, amelynek hiányát hosszabb időn keresztül lehet félvállról venni, ám amelynek aztán igencsak negatív következményei lehetnek.” [1]

Azt talán mondani sem kell, hogy a szaksajtóban publikált állásfoglalások mindegyike a maga módján a kibontakozás útját keresi az egész problematika és bonyolult feltételrendszere más-más részének megvilágításával.